

4. Карасева М. В. Современные проблемы теории налогового права: по материалам международной научно-практической конференции в Воронеже 4–6 сентября 2007 г. / М. В. Карасева // Финансовое право. – 2007. – № 11. – С. 2–6.
5. Кучерявенко Н. П. Теоретические проблемы правового регулирования налогов и сборов в Украине / Н. П. Кучерявенко. – Харьков : Консум, 1997. – 256 с.
6. Налоговое право России : учеб. для вузов / отв. ред. Ю. А. Крохина. – 2-е изд., перераб. – М. : НОРМА, 2004. – 720 с.
7. Будько З. М. Законодавче забезпечення реалізації принципу своєчасності фінансової відповідальності в податковому законодавстві України / З. М. Будько // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. – № 3. – С. 156–161.
8. Податковий кодекс України // Голос України. – 2010. – 4 груд. – № 229–230.
9. Стариков Ю. Н. Нарушения налогового законодательства и юридическая ответственность / Ю. Н. Стариков. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1995. – 284 с.
10. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории) / С. Н. Братусь. – М. : Городец-издат, 2001. – 208 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / під ред. В. І. Шинкарука. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
12. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації / Комзюк А. Т. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. дел, 2002. – 336 с.
13. Коломієць Т. О. Щодо питання визначення адміністративно-правового примусу / Т. О. Коломієць // Держава і право. – Вип. 19. – 2003. – С. 258–265.
14. Податкове право України: кредитно-модульний курс : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін. ; за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка]. – К. : Прав. єдність, 2009. – 485 с.

Надійшла до редколегії 02.08.2011

МИЩЕНКО Л. В. СУЩЕСТВЕННЫЕ ЧЕРТЫ НАЛОГОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Исследованы признаки налоговой ответственности, которые доказывают ее финансово-правовую природу и уточняют место в системе элементов финансово-правового принуждения, которое позволяет по-новому охарактеризовать содержание и значение финансовых санкций за налоговые правонарушения.

MISHCHENKO L. ESSENTIAL FEATURES OF TAX RESPONSIBILITY

The features of tax responsibility which prove its financial and legal nature and specify a place in the system of financial and legal enforcement elements which allows to characterize the content and value of financial sanctions for tax offences are researched.

УДК 347.454

Ю. Ю. РЯБЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Національного університету державної податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ТРЕТІХ ОСІБ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Досліджено особливості участі у справах про захист прав споживачів третіх осіб. Детально розглянуто підстави участі у справах про захист прав споживачів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору.

Правовому регулюванню участі третіх осіб у цивільному судочинстві приділялась увага як вітчизняними вченими, так і вченими ближнього зарубіжжя. Разом із тим, загальновідомим є положення про те, що різні категорії справ мають певні особливості їх розгляду. Розгляд справ про захист прав споживачів має істотні

особливості з точки зору участі третіх осіб у таких справах. На жаль, питання особливостей участі у справах про захист прав споживачів третіх осіб не дістало детального дослідження з боку науковців, основну увагу було приділено загальним питанням участі третіх осіб у цивільному процесі. Комплексним дослідженням

проблематики третіх осіб у цивільному процесі є робота О. В. Бобровник [1], але і в указаній праці питання участі третіх осіб у справах зазначеної категорії також не отримало достатнього висвітлення, хоча зазначене питання має важливе практичне значення. Так, у судовій практиці в даній категорії справ непоодинокими є випадки сплутування статусів третьої особи, співвідповідача, свідка. Зазначене зумовлює порушення процесуальних прав учасників цивільного процесу, адже права всіх зазначених осіб істотно відрізняються. Також існують випадки непритягнення до участі у справі третьої особи, яка має юридичний інтерес у справі, що може не тільки спричинити порушення прав такої особи, а й призвести до появи недоліків у дослідженні обставин справи. Слід також відмітити, що, незважаючи на це, відсутні керівні вказівки вищих судових інстанцій з зазначених питань. Тому наша стаття має на меті передусім висвітлення зазначених особливостей з метою звернення на них уваги практичних працівників: юристів, суддів, – та запобігання зазначеним вище порушенням.

Стаття 26 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України) зазначає, що «у справах позовного провадження особами, які беруть участь у справі є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб» [2]. Треті особи – це суб'єкти цивільного процесу, які для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів вступають в уже розпочатий процес між сторонами або залучаються до нього та мають юридичний інтерес у справі, відмінний від інтересів сторін [3, с. 67]. Проаналізувавши юридичну літературу із даного питання, слід визнати, що стосовно інституту третіх осіб у цивільній процесуальній науці у питаннях поняття третьої особи, підстав їх вступу в процес, прав та обов'язків, їх діяльності у процесі існує єдина думка [3; 4; 5; 6; 7].

ЦПК України виділяє дві категорії третіх осіб:

1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору (ст. 34 ЦПК України);

2) треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору (статті 35, 36 ЦПК України).

Як і сторони, треті особи заінтересовані в результатах розгляду справи судом. Це пояснюється тим, що на їх правове становище можуть вплинути наслідки розгляду судом спірної справи між сторонами. Матеріально-правовий інтерес полягає у тому, що рішення, яке буде винесене

судом щодо конкретного спору, може порушити матеріальні права третьої особи або стати підставою для сторони вимагати відшкодування збитків від неї. Процесуально-правова заінтересованість третьої особи полягає в недопущенні ухвалення судом несприятливого для себе рішення [7, с. 113]. Разом із тим зазначені види третіх осіб мають кардинальні відмінності, що полягають у підставі вступу у процес. Підставою вступу у процес третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, є «заявлення самостійної вимоги на предмет спору між сторонами, що пред'являється у їх справі» [3, с. 68; 7, с. 114]. Підставою вступу у процес третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, є імовірність, що рішення вплине на її права та обов'язки щодо другої сторони [3, с. 69; 7, с. 117]. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають усі процесуальні права та обов'язки позивача (ч. 1 ст. 34 ЦПК України). Водночас третю особу не можна прирівнювати до позивача, оскільки вона вступає в процес, що уже розпочався на захист прав та інтересів позивача, свої права вона реалізує самостійно, без обмежень, виходячи тільки з потреби захистити свої права та інтереси [7, с. 116–117]. Від співпозивача третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, відрізняється тим, що її юридичний інтерес є відносно самостійним щодо інтересу позивача чи відповідача; часто інтереси позивача, відповідача та третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору, є взаємовиключними [8, с. 115]. Згідно з ч. 1 ст. 34 ЦПК України, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Вимога зазначеної третьої особи стане такою тоді, коли вона матиме спільні елементи із первісним позовом, зокрема предмет і зміст. Підстава позовів буде різною, оскільки відрізняється суб'єктний склад [7, с. 117].

Виходячи зі змісту визначень продавця (виробника, виконавця), наведених у ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) [9], можна зробити висновок, що для даних осіб така діяльність є основною, бо вони виконують її на професійній основі. Отже, перехід права власності на товар, який реалізується споживачеві, у разі реалізації речі буде наступним: від виготівника (як новостворена річ) до продавця (набуття права власності за договором). У разі реалізації послуги право

власності на результати послуги переходитиме від виконавця до споживача за договором. Така схема обумовлює відсутність прав третіх осіб на продукцію, яку вони постачають споживачеві. Звідси ми можемо вивести особливість справ про захист прав споживачів, яка полягає в тому, що у даних справах відсутня третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Це підтверджує також судова практика.

Під час розгляду справи про захист прав споживачів на сторону споживача чи продавця (виробника виконавця) у порядку статей 35, 36 ЦПК України може вступити в процес або бути залучена третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору (далі – третя особа без самостійних вимог). Юридична заінтересованість третьої особи без самостійних вимог полягає в можливості вплинути на судові рішення, яке може наперед вирішити наслідки між нею та стороною – вплинути на їх взаємні права чи обов'язки [7, с. 117]. Третя особа без самостійних вимог, як правило, не бере безпосередньої участі від власного імені у спірних відносинах між сторонами. Переслідуючи власні інтереси, третя особа без самостійних вимог допомагає тій особі, на чийому боці вона виступає [6, с. 161]. З цієї причини у судовій практиці треті особи без самостійних вимог іноді називаються співучасниками сторін і суб'єктами захисту прав інших осіб. Але на відміну від відповідача третя особа без самостійних вимог не бере участі у відносинах із позивачем чи навпаки. А суб'єкти захисту прав інших осіб діють в силу покладеного на них обов'язку і захисту прав і свобод громадян (у тому числі і третіх осіб) та державних, суспільних інтересів (ст.45 ЦПК України) [7, с. 118]. Треті особи без самостійних вимог, будучи наділеними всіма правами та обов'язками осіб, що беруть участь у справі, передбаченими ст. 27 ЦПК України, не можуть, на відміну від сторін і третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, звертатись із самостійними вимогами, змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитись від позову, визнати позов. Також вони не можуть вимагати примусового виконання судового рішення.

Слід відмітити, що імовірність участі у справах про захист прав споживачів третіх осіб без самостійних вимог підвищується через специфіку певних договірних правовідносин, що можуть скластись між споживачем та виконавцем. Специфіка даних відносин полягає у

присутності в зобов'язанні третьої особи. Як приклади подібних зобов'язань можна навести:

1) підряд. У разі укладання підрядником договору субпідряду роботу виконує субпідрядник, але відповідальним за неї перед споживачем залишається генеральний підрядник. Тому в разі задоволення позову споживача до генерального підрядника у зв'язку з недоліками виконаних робіт, генеральний підрядник матиме право регресної вимоги до субпідрядника, отже, субпідрядник може взяти участь в такій справі як третя особа без самостійних вимог;

2) перевезення багажу. У зобов'язанні між перевізником та пасажиром третьою особою бере участь особа, уповноважена на отримання багажу;

3) страхування. У зобов'язанні між страховальником і страховиком третьою особою є вигодонабувач, на користь якого укладається договір;

4) комісія. У зобов'язанні між покупцем та продавцем-комісіонером бере участь третя особа – комітент.

Крім цього, слід брати до уваги, що в Цивільному кодексі України є норми, які прямо передбачають у певних випадках необхідність залучення до участі у справі третіх осіб без самостійних вимог щодо предмета спору. Як приклад можна навести ст. 660 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [10] «Обов'язки покупця і продавця у разі пред'явлення третьою особою позову про витребування товару». У даній статті встановлено, що в разі пред'явлення до покупця позову про витребування товару з підстав, що виникли до купівлі товару, покупець повинен подати клопотання про залучення продавця до процесу у якості третьої особи на своїй стороні. Якщо покупець цього не зробить, продавець звільняється від відповідальності, якщо доведе, що, взявши участь у процесі, він міг би відвернути відсудження товару в покупця. Якщо продавець був залучений до участі у справі, але ухилився від участі, він не має права доводити неправильність ведення справи покупцем. У разі вилучення товару у покупця за рішенням суду на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві завдані збитки, якщо покупець не знав і не міг знати про наявність цих підстав. (ч. 1 ст. 661 ЦК України). Слід звернути увагу, що в ч. 2 ст. 661 ЦК України зазначається, що правочини щодо звільнення продавця від відповідальності або її обмеження у разі

виребування товару в покупця третьою особою є нікчемними.

Треті особи на стороні відповідача у справах про захист прав споживачів можуть брати участь майже в кожній справі, оскільки відповідачами у таких справах у більшості випадків виступають юридичні особи. Третіми особами в таких випадках можуть бути робітники цих організацій відповідно до ст. 1172 ЦК України.

З наведеного вище можна зробити висновок, що участь третьої особи без самостійних вимог у справах про захист прав споживачів, як правило, пов'язана з правом регресу.

При розгляді позову, пред'явленого за правом регресу, факти, встановлені попереднім позовом, є для третьої особи згідно з ч. 3 ст. 61 ЦПК України обов'язковими, за умови, якщо дана третя особа без самостійних вимог залучалась у процес. Слід відмітити, що згідно зі ст. 36 ЦПК України суд не може за своєю ініціативою притягнути третю особу без самостійних вимог у процес [11, с. 66]. Таким чином, зокрема, у разі пред'явлення позову до організації про відшкодування шкоди, завданої з вини працівника, такий працівник може ухилитись від участі у справі як третя особа без самостійних вимог на стороні організації і мати можливість оспорювати факти, встановлені щодо нього у процесі. Разом із тим, у такому випадку він позбавляється основної можливості, для забезпечення якої було створено інститут третьої особи: можливість допомогти підприємству відвернути задоволення пред'явленого позову.

Аналіз судової практики свідчить, що в більшості випадків треті особи без самостійних вимог виступають на стороні відповідача, рідше – на стороні позивача [6, с. 161]. Даний висновок повністю підтверджується у справах про захист прав споживачів. У справах цієї категорії треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, виступають здебільшого на стороні відповідача.

Як приклад, окрім наведеного вище, можна навести ситуацію, коли споживачу реалізовано неякісну продукцію. У цьому випадку виробник може бути залучений або вступити до справи як третя особа без самостійних вимог на предмет спору з метою довести, що дана продукція на момент випуску була якісною, інакше він повинен буде відшкодувати збитки продавцеві за правом регресу.

Випадки, коли треті особи без самостійних вимог виступають на стороні споживача, у судовій практиці виникають тільки тоді, коли у

справі бере участь спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та його територіальні органи. Так, згідно з п. 5 Положення про Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики від 18 березня 2003 р. № 225/2003 [12], ст. 26 Закону, зазначений комітет може подавати позови до суду щодо захисту прав споживачів. Як правило, споживач, що зазнав порушення своїх прав, звертається до комітету, а потім – до суду. Комітет за зверненням проводить перевірку вказаного суб'єкта господарювання та за матеріалами перевірки вступає у процес як третя особа без самостійних вимог на боці споживача. Так, З. пред'явив позов до М. (приватного підприємця) про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Сутність справи полягала в наступному: З. загубив автомагнітолу і замовив у М. оголошення на телебаченні про втрату з проханням повернути автомагнітолу за винагороду. Втім, у встановлений строк оголошення не вийшло. З. кілька разів звертався до М., але до бажаного результату – виходу оголошення – це не привело. Тоді З. звернувся до суду з позовом до М. Одночасно він звернувся до Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (далі – Комітет) із проханням здійснити перевірку М. Комітет здійснив перевірку та за її матеріалами був залучений судом як третя особа, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на боці споживача.

Утім, вважаємо, що залучення Комітету до участі у справі як третьої особи без самостійних вимог є не зовсім обґрунтованим. Зокрема, відсутня підстава участі Комітету у справі в такому статусі – імовірність, що рішення вплине на їх права та обов'язки щодо другої сторони [3, с. 69; 7, с. 117]. Правильним у такому разі видається надання відповідним працівникам Комітету, зокрема тим, які проводили перевірку суб'єкта господарювання, статусу свідка або ж звернення Комітету до суду в порядку ст. 45 ЦПК України.

Таким чином, за підсумками проведеного дослідження можна стверджувати про наступні особливості участі третіх осіб у справах про захист прав споживачів:

- 1) у даних справах відсутня третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору;
- 2) у справах про захист прав споживачів існує підвищена імовірність участі третьої особи без самостійних вимог щодо предмета спору з наступних причин:

– у силу специфіки даних відносин, що полягає у присутності в зобов'язаннях з перевезення, страхування та комісії третьої особи, а також можливості участі третьої особи у підрядних зобов'язаннях (субпідрядник)

– відповідачами в таких справах у більшості випадків виступають юридичні особи. Третіми особами в таких випадках можуть бути робітники цих організацій.

Зазначене зумовлює необхідність підвищеної уваги суддів стосовно виконання обов'язку

забезпечити участь третіх осіб, які не заявлять самостійних вимог щодо предмету спору в цивільному процесі.

Уважаємо, що, крім розглянутих у даній статті питань, неабиякий інтерес мають питання участі в цивільному процесі третіх осіб у кожній зазначеній вище категорії, але через обмеженість обсягу статті вони не можуть бути розглянуті в рамках однієї статті і тому становлять предмет подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Бобровник О. В. Треті особи в цивільному процесі України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейно право; міжнародне право» / Бобровник Олександр Вікторович. – К., 2009. – 21 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 30. – Ст. 464.
3. Кройтор В. А. Гражданский процесс : учеб. пособие / В. А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2006. – 288 с.
4. Гражданский процесс : хрестоматия / под ред. М. К. Треушникова. – М. : Городец, 2005. – 896 с.
5. Фурса С. Я. Докази і доказування у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Т. В. Цюра – К. : КНТ, 2005. – 256 с.
6. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : КНТ, 2006. – 912 с.
7. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : підручник / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 2005. – 624 с.
8. Рябець М. М. Як досягти успіху в цивільній справі? / М. М. Рябець, Я. П. Зейкан, І. В. Тихоненко. – Х. : Фоліо, 2006. – 315 с.
9. Про захист прав споживачів : закон України від 12 трав. 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
10. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 365.
11. Зейкан Я. П. Коментар цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. – К. : Юрид. практика, 2006. – 560 с.
12. Про затвердження Положення про Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики : указ Президента України від 18 берез. 2003 р. № 225/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 12. – Ст. 529.

Надійшла до редколегії 21.07.2011

РЯБЧЕНКО Ю. Ю. ОСОБЕННОСТИ УЧАСТИЯ ТРЕТЬИХ ЛИЦ ПО ДЕЛАМ О ЗАЩИТЕ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Исследованы особенности участия в делах о защите прав потребителей третьих лиц. Детально рассмотрены основания участия в делах о защите прав потребителей третьих лиц, которые заявляют самостоятельные требования на предмет спора и третьих лиц, которые не заявляют самостоятельных требований на предмет спора.

RYABCHENKO Y. FEATURES OF PARTICIPATION OF THE THIRD PERSONS IN THE CASES ABOUT DEFENCE OF CONSUMERS' RIGHTS

The features of third parties' participation in the cases about defence of consumers' rights are researched. The grounds of third parties' participation in the cases about defence of consumers' rights are considered.